

До спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27
у Львівському національному університеті
ім. І. Франка МОН України
79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Мамчур Людмили Володимирівни

на дисертацію Гнатюк Тетяни Миколаївни на тему:
«Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю:
12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне
приватне право

Актуальність теми дисертаційної роботи

Необхідність у правовій характеристиці суспільних відносин у сфері управління підприємством як єдиним майновим комплексом на договірних засадах зумовлена існуючими суспільно-економічними реаліями. Поряд із традиційним методом вибору (призначення) керівника підприємства – адміністративним, що був єдино можливим для підприємств державної форми власності, на практиці у приватному секторі господарювання поступово виникла потреба і у визначенні керівника підприємства на цивільно-правових засадах, матеріально його зацікавивши і поклавши на нього персональну відповідальність за фінансово-господарські результати. Бачимо отже, що відносини з професійного управління єдиним майновим комплексом за цивільно-правовим договором управління виникли порівняно недавно.

Управління майном підприємства є юридично складним, багатоаспектним явищем, та викликає значний інтерес у дослідників і безумовно заслуговує на підвищену увагу науковців. Йде мова насамперед про потребу з'ясування правової природи, особливостей відносин управління майном підприємства, змісту таких відносин і меж відповідальності учасників.

Основи правового механізму для легальної реалізації вищеназваних потреб були закладені з прийняттям Цивільного Кодексу України 2004 року, що передбачив договір управління майном як самостійний вид договору у системі договірних прав України. Новий для українського цивільного права інститут містить ряд суперечностей та прогалин, пов'язаних як з визначенням його правової природи, відмінністю від інших інститутів цивільного права, присвячених регулюванню схожих відносин, так і з специфікою його впливу на учасників відповідних правовідносин, захисту прав власника тощо, а тому вимагає чіткої констатації юридичних властивостей, змісту і специфіки відповідного договору та повноти закріплення відповідних його характеристик у чинному законодавстві.

Управління майном підприємства є предметом дослідження багатьох вчених-цивілістів, а саме: А.А. Албу, В.А. Белова, Т.В. Боднар, В.І. Борисової, М.І. Брагінського, В.А. Васильєвої, І.В. Венедіктової, А.А. Герц, Н.І. Грущинської, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, М.М. Дякович, Ю.О. Заїки, В.М. Коссака, О.О. Кота, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Р.А. Майданика, Л.В. Мамчур, А.М. Олефіренка, З.В. Ромовської, С.В. Сенік, С.О. Сліпченка, І.В. Спасиво-Фатєєвої, Р.О. Стефанчука, О.А. Слободяна, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Р.Б. Шишки, Ю.М. Юркевича, О.С. Яворської та ін., в тому числі на рівні окремих дисертаційних досліджень. Проте, і про це справедливо зазначає дисертантка, на теоретичному рівні залишилися невирішеними багато спеціальних питань, пов'язаних з управлінням майном підприємства як єдиним майновим комплексом, особливо такими об'єктами у його складі, як цінні папери, права інтелектуальної власності.

Слід також зауважити, що поки що не склалася й єдина правозастосовча практика у відносинах з управлінням майном підприємства на договірній основі. Таким чином, аналіз практики і теоретичних здобутків вітчизняної цивілістики вказує на необхідність подальшого розвитку законодавства, що регулює управління майном підприємства за договором.

Викладені аргументи свідчать на користь актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження Гнатюк Т.М.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планових тем наукової роботи кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2016-2018 роки «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС» (номер державної реєстрації 0116U001703) та «Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства» (2019-2021 роки, номер державної реєстрації 0119U002358).

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Слід погодитися з авторкою в частині визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження; зокрема, метою роботи заявлені наукові обґрунтування теоретичних положень регулювання договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, та розробка відповідних пропозицій до чинного законодавства.

Відповідно до поставлених перед собою завдань, Г.М.Гнатюк раціонально визначила структурну побудову роботи, яка характеризується цілісністю і логічною послідовністю, а також відображає загальне бачення досліджуваної автором проблеми, і дозволяє послідовно розкрити авторське бачення концепції цивільно-правового договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

Зміст роботи повністю відповідає темі, виклад матеріалу логічний, послідовний та достатньо обґрунтований, що дозволяє виконати поставлені завдання повною мірою, та демонструє системність представленого дослідження.

При підборі джерел роботи особлива увага приділена вітчизняним дисертаційним дослідженням відносин у сфері управління майном, що дозволило авторці максимальним чином врахувати і використати існуючі

доктринальні концепції в цьому напрямку.

Для реалізації визначеної мети дисертантом сформульовані основні задачі наукової роботи. Слід зазначити, що крім суто наукового значення, завдання дисертаційного дослідження передбачають внесення пропозицій до цивільного законодавства стосовно регламентації договору управління майном.

Необхідним компонентом дисертаційної роботи слід визнати обрану авторкою методологію як поєднання загально-діалектичних та спеціально-правових методах наукового пізнання; їх пропорційне використання дозволило забезпечити належну логічну послідовність викладу матеріалу у співвідношенні від загального до особливого, прийти до системних висновків при формулюванні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для договірної права, і тим самим реалізувати мету і завдання, поставлені перед дисертанткою. Очевидними є повноцінне оволодіння вміннями і навичками предметного наукового пошуку, здатність до виокремлення головного, критичне узагальнення отриманих результатів, достатня наукова зрілість і рівень підготовки дисертантки.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків (обсяг основної частини роботи складає 193 сторінки) та списку використаних джерел (141 найменування); робота доповнена також анотацією українською та англійською мовами.

У вступі детально обґрунтована актуальність дослідження, визначено його науково-теоретичну базу, зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт, правильно обрано предмет та методи дослідження, інші необхідні компоненти.

У розділі 1 «Майновий комплекс підприємства як об'єкт цивільних правовідносин» стверджується, що майновий комплекс підприємства як об'єкт цивільних правовідносин є нерухомим майном, що має внутрішню структуру і самостійну майнову оцінку.

Досліджуючи природу немайнових активів у правовому режимі єдиного майнового комплексу підприємства як об'єкта цивільних правовідносин, Гнатюк Г.М. виконує їх класифікацію, поділяючи на 4 групи (с. 42-44 роботи) та дає їх

розгорнуту характеристику. Зроблено висновок про те, що: нематеріальні активи єдиного майнового комплексу підприємства є самостійною категорією, що охоплює об'єкти немайнового характеру; вони використовуються в процесі господарської діяльності для отримання прибутку; а єдиний майновий комплекс підприємства, як самостійний об'єкт цивільних прав, є сукупністю майнових і немайнових активів.

У розділі 2 «Поняття та зміст договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» досліджується правова природа та ознаки, властиві договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

Вказано, що передаючи управителю підприємство як єдиний майновий комплекс в управління, власник – установник управління – встановлює обсяг правомочностей управителя щодо володіння, користування і розпорядження. За цим договором управителеві надаються не лише певні права, але й на нього покладаються обов'язки передбачені договором і законом.

Виокремлено і детально проаналізовано істотні умови договору управління майновим комплексом підприємства, його предмет і юридичну природу. Далі, детально виділені і систематизовані права і обов'язки сторін договору управління підприємством, виділено специфічні права управителя – він має: право вимагати документи або належним чином посвідчених їх копій, необхідних для виконання обов'язків з управління, або інакше відмовитися від договору з відшкодуванням збитків; право відмовитися від договору управління майном, з оплатою вже наданих послуг.

Вказано також, що у разі призначення установником управління вигодо набувача, договір управління майном набуває ознак договору на користь третьої особи, оскільки вигодонабувач має право на одержання повної або часткової вигоди від управлінської діяльності.

У розділі 3 «Підстави та правові наслідки припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» дисертантка систематизує підстави припинення договірних відносин управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом пов'язується з припиненням відповідних прав та

обов'язків сторін, що становлять зміст договірною зобов'язального правовідношення.

Дисертантка вказує на неточності або двозначність термінологічного апарату законодавства в окремих випадках, та наводить можливі шляхи подолання цієї проблеми.

В якості способів захисту інтересів власника від порушень договору розглядаються штраф, якщо він у твердій сумі був передбачений у договорі, також компенсація майнових збитків і немайнової шкоди, визнання права, поновлення становища, що існувало до порушення і (обмежено) зміна правовідношення. Підкреслюється, що названі способи належать до загальних, оскільки спеціальні способи законодавцем не передбачені.

Кожен розділ і робота в цілому завершуються самостійними висновками різного ступеня новизни, що підсумовують викладене у відповідній структурній частині роботи і є логічно ув'язаними із її текстом.

Особливо слід відзначити, що, незважаючи на складну природу відносин з управління майном в цілому і управління підприємством особливо (а саме, наявності і тісного взаємозв'язку як цивільно-правової, так і господарсько-правової складових у таких відносинах), дисертаційне дослідження чітко витримане в рамках обраної дисертанткою спеціалізації, а її увага зосереджена головним чином на цивільно-правовому аспекті досліджуваних відносин.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, резюмуємо, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у тому, що робота є першою у вітчизняній цивілістиці спробою з використанням сучасних методів пізнання та урахуванням новітніх досягнень науки цивільного права комплексно визначити існуючі проблеми правового регулювання відносин з управління підприємством як єдиним майновим комплексом, та пропонує окремі

шляхи їх подолання, зокрема авторський текстовий варіант змін до Цивільного кодексу України.

В результаті комплексного розгляду широкого кола питань, що виникають в процесі управління майном за договором, авторка робить низку теоретичних узагальнень та подає авторські редакції визначень, класифікацій, пропонує додаткову аргументацію, нові підходи та власне бачення змісту договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом у системі цивільно-правових договорів.. Результатам дисертаційного дослідження притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним рівнем наукової новизни розподілені пропорційно у всіх трьох розділах дисертації.

Окремо слід вказати головні наукові здобутки дисертантки, які мають вагомому наукову новизну.

По-перше, це авторське доктринальне визначення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, відповідно до якого власник майнового комплексу або уповноважена ним особа (установник управління) передає управителеві на певний строк єдиний майновий комплекс за плату з метою його використання шляхом вчинення фактичних і юридичних дій з належною турботливістю та вигодою для установника управління або вигодонабувача. Визначення у авторській редакції є коректним, дозволяє розглядати договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом як самостійний підвид договору управління майном у розумінні гл.70 ЦК, та включає у себе всі можливі відмінні ознаки такого підвиду договору.

По-друге, авторка абсолютно справедливо звертає увагу на необхідність закріпити у ЦК України особливості договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, головною з яких є предмет договору, що включає не лише види складників єдиного майнового комплексу підприємства, а й перелік повноважень управителя щодо вчинення фактичних та юридичних дій з управління;

По-третє, слушною є винесена у висновок пропозиція авторки розглядати оплатність договору як юридичну презумпцію (с.186), і наголос на складності визначити кінцеву ціну договору у момент його укладення, бо ні витрати на

управління підприємством, ні фінансово-господарські результати управління наперед не відомі. Дійсно, безоплатне управління майном підприємства виглядає нонсенсом, але при цьому сторони можуть випустити вказати умову про оплатність при укладанні такого договору. Тому, відповідне положення у Цивільному кодексі має право на існування.

По-четверте, правильним видається детальне опрацювання проблеми припинення чинності або пролонгації договору управління підприємством як цілісним майновим комплексом, та сформульована пропозиція розглядати мовчанку (бездіяльність) сторін як підставу для припинення договору.

По-п'яте, науково важливою є аргументована деталізація обов'язків управителя в межах загальноприйнятого цивільно-правового поділу таких обов'язків на фактичні та юридичні, та пропозиція вважати юридичні та фактичні дії, що може здійснювати управитель щодо майнового комплексу підприємства у вигляді матеріальних і немайнових складників, предметом договору.

По-шосте, комплексність виконаної дисертанткою роботи сконцентрована у вигляді авторської пропозиції виокремити в ЦК України статтю 1037-1, в якій вона пропонує передбачити права та обов'язки установника управління в наступній редакції:

«Права та обов'язки установника управління.

1. Установник управління має право:

1) здійснювати контроль за виконанням договору управління, не втручаючись в поточну діяльність управителя;

2) на отримання вигоди в абсолютному чи відсотковому розмірі відповідно до умов договору;

3) розірвати договір у випадках, встановлених законом або договором;

4) призначати або пере призначати вигодонабувача за договором управління майном.

2. Установник управління зобов'язаний:

1) здійснювати оплату послуг управителя в розмірі, визначеному договором;

2) передати необхідну документацію для виконання управлінських функцій управителю;

3) компенсувати управителю витрати пов'язані з управлінням;

4) забезпечити процедуру прийняття майна (матеріальних і нематеріальних активів) після закінчення строку договору».

Ця пропозиція є добре виваженою і заслуговує на увагу.

Крім розглянутих вище, в дисертаційному дослідженні містяться й інші положення з різним ступенем новизни, які в сукупності є доведеними, науково обґрунтованими, сформульовані методологічно правильно і коректно і тим самим забезпечують наукову новизну, цілісність, самостійність дисертаційного дослідження.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері положення і висновки дисертації можуть бути основою для подальшого теоретичного дослідження проблем договірної регулювання управління підприємством як єдиним майновим комплексом (зокрема) та більш загальних питань управління майном, правового статусу юридичної особи, договорів з надання послуг;

- у правотворчій діяльності – для удосконалення механізму захисту прав власника підприємства, управителя та правозастосовчої практики;

- у законотворчій діяльності – для розробки проектів змін до чинного законодавства;

- у навчальному процесі, а саме: при викладанні навчальних курсів «Цивільне право України» у вищих навчальних закладах, а також для підготовки навчальних посібників, підручників з цивільного права.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні результати дисертаційної роботи доведені належним чином до відома наукової громадськості та викладені у тексті трьох розділів та у висновках рукопису дисертації, а також стисло у авторефераті.

Окремі основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у п'яти наукових статтях у фахових юридичних виданнях, одна з яких - в іноземному виданні, шести тезах доповідей в рамках міжнародних науково-практичних конференцій.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає встановленим вимогам. Тематика опублікованих праць в сукупності відповідає основним науковим здобуткам дисертаційного дослідження, а публікації належним чином апробують і презентують науковій громадськості отримані авторкою результати.

Таким чином, слід констатувати, що дисертація пройшла належну апробацію; вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки дисертаційного дослідження.

Положення, викладені в авторефераті, відповідають основним положенням та висновкам, зазначеним у дисертації, та повністю презентують її актуальність, новизну і наукову цінність, тому автореферат відповідає встановленим вимогам. Дисертація та її автореферат оформлені також відповідно до встановлених вимог.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Не зважаючи на позитивну в цілому оцінку представленого дисертаційного дослідження, слід зауважити, що у роботі є і окремі дискусійні положення, суперечності, які потребують додаткового авторського обґрунтування і заслуговують на обговорення.

По-перше, обстоюючи самостійність договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом (як підвиду договору управління майном), авторка проте одночасно використовує для позначення договору одразу два терміни – основний: «договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом»; і синонімічний: «договір управління майновим комплексом підприємства» у відповідних відмінках. Тим часом, для формальної визначеності цивільно-правової норми краще було б послуговуватися єдиною термінологією.

По-друге, на нашу думку додаткового обґрунтування потребує позиція дисертантки з приводу юридичної природи договору на предмет належності його до консенсуальних або реальних договорів. Дисертантка відносить договір до консенсуальних, але далі застерігає про неможливість існування у управителя права вимагати передачі майна в управління за укладеним договором. Виникає потреба надати більш переконливі аргументи на користь консенсуальності договору

По-третє, у роботі чітко розподілено повноваження управителя з управління підприємством на юридичні і фактичні, і наведено детальний перелік тих повноважень, та зроблено акцент на ефективності управління як необхідній складовій договору (с.80-84), та вказано на необхідності співпраці з виконавчими органами юридичної особи (с.87-88), та передбачена можливість передання всіх або частини функцій органів управління до управителя. Дійсно, на практиці управитель підприємством як єдиним майновим комплексом буде здійснювати ще і цілий ряд організаційних заходів (як-то: робота з персоналом, оптимізація виробництва і т.д.) якраз з метою покращення фінансово-господарських результатів діяльності підприємства. Правова природа цих

додатково переданих повноважень не визначена (юридичні або фактичні це дії).

По-четверте, незважаючи на висвітлення суті правового регулювання і основних теоретичних концепцій довірчої власності у роботі, та при наявності неодноразових вказівок на фідучіарний характер договору, неясною залишається позиція дисертантки з приводу того, чи все ж належить договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом до договорів довірчого управління майном, і / або може розглядатися як такий, що є правовим титулом для існування довірчої власності, чи ні. Відповідна позиція вимагає додаткового обґрунтування.

По-п'яте, розглядаючи підстави припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, дисертантка дещо оминула наслідки нормального припинення договору, зосередивши свою увагу головним чином на випадках, коли договір не виконується або виконується неналежно. Згадується лише самотійна підстава: належне виконання договору (с.142 роботи). Тим часом, оскільки (і про це пише сама дисертантка) майно, що передається за договором, становить істотну майнову цінність, складає комплекс об'єктів права власності, є предметом особливої уваги, а інколи навіть і гордості власника, то необхідність детального обліку, фіксації передачі майна існує не лише при установленні управління підприємством за договором, але і при поверненні майна у власність власника по закінченні договору, та потребує додаткового дослідження, а відповідна процедура претендує на те, щоб бути включеною у основний текст договору або викладеною в додатку до нього. Тому, хотілося би почути, які наслідки наступають по завершенню договору, що був виконаний належним чином.

По-шосте, не зрозуміло, чи вважає дисертантка досліджуваний нею договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом допустимим для використання у відносинах із управління майном державних підприємств і підприємств із часткою власності держави, чи ні. Тим часом, у роботі (с.37-39) йде мова про право господарського відання і право оперативного управління, що складають альтернативу договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Далі у роботі йде мова про

статус державного казенного підприємства і правову долю об'єктів соціально-побутового призначення, що масово належали в радянський час державним підприємствам і не є характерними для більшості приватних підприємств у даний час. Хотілося б почути думку дисертантки з цього приводу.

По-сьоме, підлягає уточненню формулювання одного із завдань наукового дослідження, де йде мова про з'ясування юридичної суті прав і обов'язків сторін у договорі управління підприємством як єдиним майновим комплексом, оскільки аналіз є науковим методом, але не може входити до кола завдань у дисертаційному дослідженні. Справедливості ради слід зазначити, що в даному випадку, скоріше за все, йде мова про описку, якщо оцінювати зміст відповідного підрозділу.

***Висновок про відповідність дисертації вимогам
Порядку присудження наукових ступенів,
затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України
від 24 липня 2013 року № 567***

На підставі аналізу змісту дисертації та автореферату необхідно зробити висновок, що подана до захисту дисертація на тему: «Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею актуальної тематики, яка за сукупною оцінкою новизни і достовірності її результатів є вагомим внеском в науку цивільного права і розв'язує наукову проблему доктринального обґрунтування юридичної конструкції договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом та практичних пропозицій щодо удосконалення положень Цивільного кодексу України, гл.70 «Управління майном».

В ході дослідження авторка демонструє достатній рівень наукового пошуку, взаємозв'язок і обґрунтованість наведених наукових думок, власних правових позицій, висновків і рекомендацій, високу методологічну культуру.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам, які пред'являються до

кандидатських дисертацій.

Підсумовуючи, слід констатувати, що представлена до захисту дисертація на тему «Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, повною мірою відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а дисертантка **Гнатюк Тетяна Миколаївна** заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент -
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та
кримінального права і процесу
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили



Л.В. Мамчур

«23» червня 2020 року

Підпис Л.В.Мамчур засвідчую:
Вчений секретар
ЧНУ імені Петра Могили,
кандидат соціологічних наук, доцент



В.О.Чорна